

RAPORT PRELIMINAR ASUPRA RESTURILOR FAUNISTICE DE LA DETA-DUDĂRIE. CAMPANIA 2005

Georgeta El Susi

Cuvinte-cheie: *resturi faunistice, cultura Cruceni-Belegiș, gospodărirea animalelor, vânătoare, vârste de sacrificare*

Keywords: *faunal remains, Cruceni-Belegiș Culture, animal farming, hunting, kill-off patterns*

Cercetările arheologice de salvare executate¹ în primăvara lui 2005 la Deta, punctul „Dudărie” au dus la descoperirea unor complexe de epoca bronzului și medievale, cu această ocazie fiind prelevate numeroase resturi faunistice, a căror analiză o expunem în prezentul material. În ansamblu s-au determinat 405 oase de animale, dintre care 343 fragmente aparțin unor complexe medievale, 49 fragmente provin din complexe de epoca bronzului (cultura Cruceni-Belegiș)² și 13 resturi n-au o atribuire culturală certă (C 18, C 20). În cele ce urmează facem o prezentare a materialului în funcție de complexele cercetate.

Epoca bronzului: Din groapa de provizii C9 s-au prelevat 25 oase provenind de la următoarele specii. De la o oaie sacrificată destul de târziu (matur avansat) s-au determinat nouă oase provenind din coloana vertebrală. De la doi porci s-au determinat nouă resturi faunistice indicând porțiuni din coloana vertebrală și membrele anterioare. Ambele exemplare au fost sacrificate sub 18 luni. Cele trei resturi de vită (os metacarpal, molar 3 superior, vertebră) provin de la un animal sacrificat pe la 30 luni. Tot din umplutura complexului provin trei așchii și un calcaneu de câine aparținând unui exemplar de mărime mică-medie. Groapa de provizii³ (C14) conținea cinci așchii nedeterminabile, o vertebră de vită și un fragment din mandibula unui porc (femelă), sacrificat peste 16 luni. Groapa de provizii C15 a furnizat două fragmente de omoplat și-o coastă de vită, o tibie de porc și o coastă de ovicaprin. Din locuința notată complex (C) 32, s-au determinat trei așchii, o falangă proximală provenind de la un cal mai înalt cât și două resturi aparținând unui porc sacrificat între 2-2,5 ani. Groapa C40 (de provizii) conținea două fragmente de radius și tibie

distală de cerb și încă trei așchii mari, provenind probabil de la aceeași specie. Potrivit observației arheologului⁴ acestea au fost descoperite pe fundul gropii, sugerând funcționalitatea ei, de groapă de provizii. Tot din groapă s-au recoltat un radius de la un porc sacrificat sub 2 ani și o tibie de oaie adultă. În locuința C43 aparținând fazei a doua a culturii Cruceni-Belegiș⁵ s-a identificat un singur canin aparținând unei femele de *Sus s. domesticus*. Per ansamblu, în cadrul eșantionului, porcinele sunt cotate cu o frecvență de 42,8 % urmate de ovicaprine cu 31,4 % și bovine cu 14,3 %. Calul și câinele prezintă câte un singur rest (5,7 %). Puține resturi de mamifere vâdate au fost identificate (oase de cerb), reprezentând doar 5,7 %. Aceleași raporturi interspecifice se regăsesc și în statistica pe indivizi prezumați, în sensul că, prevalează porcinele, urmate de rumegătoare mici și vite (Tab. 1). Puținele date metrice prelevate se înscriu în setul de valori întocmit pentru fauna din așezarea Cruceni-Belegiș de la Foeni - Gomila Lupului II⁶. În privința vârstelor de sacrificare (Tab. 3) situația se prezintă astfel: în cazul bovinelor, din cele trei exemplare, unul a fost sacrificat între 1,5-2 ani, altul pe la 2,5 ani și cel de-al treilea între 8-10 ani. În cazul porcinelor, din cei cinci indivizi, doi s-au tăiat sub 2 ani, restul între 2-3 ani. În cazul ovicaprinelor, un exemplar a fost sacrificat între 12-21 luni, altul între 21-23 luni, un altul între 3-3,5 ani și ultimul (*Ovis*) peste 4 ani. Materialul cabalinelor provine exclusiv de la exemplare adulte sau mature. Statisticile de tăiere sugerează utilizarea predominant alimentară a speciilor respective - carne, produse lactate (vita, porcul, ovicaprinele), aspectul utilitar fiind de mai mică importanță. Doar în cazul cabalinelor sacrificarea pentru consum se făcea după „ieșirea din uz” a animalului respectiv. Folosirea la călărie, tracțiune este evidențiată având în vedere

* Institutul de Arheologie București; email: getasusi@yahoo.com

1. Cercetări Alexandru Szentmiklosi, Muzeul Banatului din Timișoara, cu mulțumiri pentru lotul și datele arheologice oferite

2. Szentmiklosi A, 2004-2005, 637-656

3. Szentmiklosi A, 2004-2005, 641

4. Idem, 645

5. Idem, 642

6. El Susi G, 2006, 342-345

caracteristicile morfologice ale falangelor existente în lot.

Tabelul 1 Distribuția oaselor de animale în complexe de epoca bronzului

Eșantionul fragmentat nu a permis dimensionări. De la porc provin două fragmente din craniul unui porc sacrificat la vârstă avansată. Printre materialul ovicaprinelor s-a determinat un humerus de capră. Locuința C16 a furnizat 20 resturi faunistice, cele

	C9	C14	C15	C32	C43	C40	Total frgm.	%	NMI	%
Vită	3	1	1				5	14,3	3	21,5
Porc	9	1	1	2	1	1	15	42,8	5	35,7
Oaie/capră	9		1			1	11	31,4	3	21,5
Cal				1			1	2,9	1	7,1
Câine	1						1	2,9	1	7,1
Domestic	22	2	3	3	1	2	33	94,3	13	92,9
Cerb						2	2	5,7	1	7,1
Sălbatic						2	2	5,7	1	7,1
Total det	22	2	3	3	1	4	35	100	14	100
Așchii	3	5		3		3	14			
Total eșantion	25	7	3	6	1	7	49			

Epoca medievală.

Complexele de sec. IX-X incluzând locuințele C1, C3, C16 și groapa C12 au furnizat 124 oase. Din locuința C1 s-au prelevat 23 resturi faunistice, dintre care nouă fragmente provin de la doi porci sub-adulți. De la o capră femelă provine un corn de tip „prisca”. De la vită provin trei un metacarp distal, o falangă I și un molar aparținând unui exemplar tăiat între 4-6 ani. În plus, s-au identificat o ulnă de găscă domestică (lg. mx.- 116 mm), un humerus de găină și un metacarpal3+4 de rață. Locuința C3 a furnizat un numeros eșantion (79 oase) incluzând resturi de la cabaline (17 frgm.) și bovine (17). Un număr de 37 așchii provin de la cele două specii. Cele 17 resturi de cal provin de la minimum un exemplar tăiat sub 18 luni (humerus distal neepifizat) și doi maturi. Acestora din urmă le aparțin următoarele piese dimensionabile: două falange cu lg. max. de 78,5; 88 mm, un metacarp. cu lț. supraf. dist/ lț. dist/ diametru – 44,5/46,5/33 mm și o tibie cu lț. dist./diam. 65,5/43,5 mm. Prima falangă are un indice diafizar de 36,9 sugerând apartenența piesei la un exemplar cu extremități ceva mai înalte și gracile. Pentru a doua falangă sa calculat un indice diafizar de 43,9, valoarea încadrând piesa în categoria extremităților scurte și robuste. Așadar, dintre cele două exemplare cabaline unul este ceva mai înalt, celălalt fiind mai scund și masiv. Prin analogie cu material similar⁷ putem încadra și restul oaselor (metacarp, tibie) celui de-al doilea exemplar. Materialul bovinelor aparține unui animal de 30-32 luni, altuia de 3-3,5 ani și unuia de 10-11 ani. Cca 20 resturi (având valoarea statistică 1) provin din craniul unei vite imature.

mai multe provenind de la bovine (Tabel 3). De la un cerb provine un Molar III superior, sugerând un exemplar vânat între 18-24 luni. Din groapa C12 s-au determinat un astragal de vită și un canin de porc, probabil un exemplar femel. C8 reprezintă o locuință de secol XII-XIII⁸, din ea s-au prelevat 6 fragmente de oase de oaie, porc, cal și găină.

Restul materialului este datat între sec. XIV-XV, incluzând complexele: C2, C5, C10, C11, C17, C26, C33 și C45. Groapa C2 conținea 18 oase, dintre care 10 provin de la o oaie sacrificată între 4-6 ani. De la păsări provin două resturi iar de la un porc sacrificat sub 12 luni s-au identificat un humerus și un radius. Unei vite sacrificate sub 18 luni aparțin fragmente de omoplat, radius și metatars. Și în acest caz cabalinele sunt reprezentate prin două falange I cu lungimea de 90 mm aparținând unui exemplar înalt, de călărie. Locuința C5 a furnizat doar 8 oase aparținând unei vite și unei oi adulte. Locuința C11 a oferit un bogat eșantion osteologic, însumând 87 oase aparținând tuturor speciilor identificate în nivelul medieval. Cel mai numeros lot de oase aparține porcului, 29 oase provenind de la minimum 6-7 animale, sacrificate mai ales între 2-4 ani. Ovicaprinelor le revin 16 resturi aparținând la minimum două animale, dintre care unul este femelă acornută, cu o talie de 62,3 cm. Este o valoare normală pentru această epocă. De la cal provin 12 fragmente aparținând unui animal de cca 15-18 luni (humerusurile distal, radiusul proximal stg., și calcaneul stg.) și unui altuia matur (omoplatul stg., radius proximal stg., metatars proximal dr.). Materialul fiind fragmentat nu s-au făcut estimări asupra taliei. Puține resturi provin de la vită, cele 10 fragmente provin de la două

7. Haimovici S, 1980, 175-177

8. Szentmiklosi A, 2004-2005, 640

Tabelul 2 – Distribuția resturilor faunistice în complexe medievale

	C1 loc. sec. IX-X	C2 gr. sec. XIV-XV	C3 loc. sec. IX-X	C4 gr.	C5 loc. sec. XIV-XV	C8 loc. sec. XII-XIII	C10 șanț, sec. XIV-XV	C11 loc. sec. XIV-XV	C12 gr. sec. IX-X	C16 loc. sec. IX-X
Vită	3	2	17	2	2		3	10	1	8
Porc	9	2	2	3		2		29	1	1
Oaie/capra	2	10	5	1	3	1	1	16		
Cal		2	17			2	1	12		1
Găină	1	2				1		4		
Rață	1							2		
Gâscă	1							3		
Câine			1					3		
Pisică								1		
Domestice	17	18	42	6	5	6	5	80	2	10
Cerb										1
Lup								1		
Sălbatic								1		1
Total det.	17	18	42	6	5	6	5	81	2	11
Cal/Vită			37							
Așchii	6			2	3		4	6		9
Total eșantion	23	18	79	8	8	6	9	87	2	20

exemplare subadulte și unul matur (6-8 ani). Din acest complex s-au colectat oase din scheletul unei pisici domestice. Nu s-au păstrat decât mandibulele, ulnele, humerusurile, un coxal și o vertebră. De la doi câini s-au determinat două axisuri, unul dimensionabil, sugerând un exemplar de mărime mică. Păsările sunt reprezentate prin resturi de găină, rață și gâscă, materialul repartizându-se la minimum 4 exemplare adulte. Speciile sălbatice sunt prezente printr-o tibie distală cu lț. dist/ diam. 28,5/20,5 mm provenind de la un lup. Locuința C26 conținea 31 oase dintre care, 10 piese provin

de la patru vite sacrificate astfel: una sub 18 luni, două între 2-4 ani și una între 6-8 ani. Din Cele 9 resturi de porcine aparțin la un mascul tăiat între 18-24 luni și o femelă. Ovicaprinele au material puțin, aparținând unei capre sacrificate peste 5 ani. Datorită vârstei avansate mandibula dr., prezenta o inflamație la nivel de P4/M1. În majoritatea cazurilor acumulările de faună din locuințe sunt reduse iar nr. de exemplare ce au fost estimați este mare, de pildă, cele 31 oase din loc. C26 provin de la minimum opt animale.

Tabelul 2 - continuare

	C17 șanț, sec. XIV-XV	C25	C26 loc. sec. XIV-XV	C33 loc. sec. XIV-XV	C45 gr. sec. XIV-XV	Total oase	%	NMI	%
Vită	1	1	10	3	8	71	28,1	21	28
Porc	1		9	1	6	66	26	16	21,3
Oaie/capra			5	3	2	49	19,4	10	13,3
Cal			1		1	37	14,6	10	13,3
Găină					1	9	3,5	2	2,7
Rață						3	1,2	3	4
Gâscă						4	1,6	3	4
Câine			1		1	6	2,4	4	5,3
Pisică						1	0,4	1	1,3
Domestice	2	1	26	7	19	246	97,2	70	93,3
Cerb				4	1	6	2,4	4	5,3
Lup						1	0,4	1	1,3
Sălbatic				4	1	7	2,8	5	6,7
Eșantion determinat	2	1	26	11	20	253	100	75	100
Cal/Vită						37			
Așchii	2		5	5	8	53			
Total eșantion	4	1	31	16	28	343			

Locuința C33 conținea 16 resturi de faună provenind de la doi cerbi, un porc, o oaie și trei vite (una tăiată sub 3 ani, alta pe la 3-4 ani și alta pe la 6-8 ani). În cazul porcului s-a estimat o înălțime la greabăn de 72,5 cm. Groapa C45 a furnizat 28 resturi de faună aparținând la 10 indivizi: patru vaci și câte un porc, oaie, cal, cerb, câine, găină. Pe baza unui radius cu lg. de 185 mm s-a estimat o talie de 59,5 cm, fiind vorba de un câine cu talie înaltă, asemănător unui ciobănesc. Treisprezece oase provin din șanțul medieval (C10 și C17). Groapa C4 medievală (inițial de provizii, devenită apoi menajeră¹) conținea 8 resturi de la un porc, o vită și un ovicaprin.

Per ansamblu, în nivelele medievale prevalează resturile de bovine (28 %), fiind urmate de suine cu 26 % și ovicaprine cu 19 %. Calul înregistrează un procent sporit, de 14,6 %. Întrucât multe oase de cal provin din părțile carate, fiind sparte nu excludem utilizarea speciei în consum. Statistica pe vârste de tăiere indică următoarea configurație: în cazul bovinelor, raportul animale sacrificate în stadiul de imatur corporal/ matur corporal este de 48/52 %, proporții asemănătoare existând și în cazul porcinelor și ovicaprinelor. Suinele erau tăiate în procent mai mic în stadiul tânăr (sub 35 %), sacrificările făcându-se, cu predilecție între 2-4 ani și chiar peste această limită. Doar în cazul cabalinelor animalele tinere reprezintă 20 %. Așadar, în plan alimentar vitele erau utilizate mai ales ca furnizoare de lapte și în plan secundar pentru carne. Și în cazul rumegătoarelor mici, caprele erau ținute pentru lapte, ovinele pentru lapte, carne, lână. Am putea spune că se acorda o atenție sporită valorificării produselor și materiilor secundare în cazul mamiferelor domestice cât și sectorului reproductiv. Ponderea păsărilor domestice (în cazul nostru găină, rață și gâscă) în alimentație este redusă, de cca 6 %. Ponderea vânatului în plan alimentar este minoră, cerbul și

Gropile C18 și C20 conțineau 13 oase, a căror datare este greu de realizat, întrucât din complexe respective s-a recoltat material arheologic din epoca bronzului și cea medievală. Din C20 provine un craniu incomplet de câine, de la care s-a păstrat neurocraniul, mandibulele și vertebrele din regiunea cervicală. O lungime jugală a mandibulelor de 77 mm a permis estimarea unei lg. Dahr de 179,3, valoare ce ar încadra piesa la limita superioară a clasei mijlocii, mai exact vorbim de un animal de talie foarte mare, asemănător lupului. Astfel de exemplare au fost evidențiate atât în epoca bronzului cât și în cea medievală.

BIBLIOGRAFIE

- El Susi 2006
G. El Susi, Cercetări arheozoologice preliminare în așezarea de epoca bronzului (Cultura Cruceni-Belegiș) de la Foeni – „Gomila Lupului” II (Județul Timiș). Campaniile 2000, 2004. *Corviniana*, X, 341-354
- Haimovici 1989
S. Haimovici, Studiul arheozoologic al materialului provenit din așezarea de la Sănicolau Român. *Crisia*, XIX, 169-179
- Szentmiklosi 2004-2005
A. Szentmiklosi, Cercetări arheologice de salvare din anul 2005 de la Deta-Dudărie. Raport preliminar. *AnB*, XII-XIII, 637-656

Tabelul 3 – Vârstele de sacrificare ale speciile domestice

	Bronz			Medieval			
	Juvenil și subadult	Adult	Matur-senil	Juvenil	Subadult	Adult	Matur-senil
Bovine	66,7		33,3	19	28,6	23,8	28,6
Porcine	80	20		12,5	25	43,7	18,7
Ovicaprine	50	25	25		40	40	20
Cabaline		66,7	33,3	20		20	60

lupul totalizând doar 2,8 % pe resturi și 6,7 % pe indivizi. În privința biometriei corporale, datele metrice prelevate se încadrează în limitele admise pentru evul mediu românesc, predominând valorile mici și medii.

1. Szentmiklosi A, 2004-2005, 642

Măsurători

(toate datele caracterizează nivelele medievale, cu excepția câtorva pentru care s-a specificat „bronz”)

Maxilla		Mandibula					
M3		Lg. condilară	M1-M3	M3			
16,5	oaie	53,5				pisică	
29,5	porc					capră	
			66	25		porc	
				32		porc	
			73,5	27,5		vită	
			81,5	31,5		vită	
				33,5			
Axis		Scapula					
BFcr	LCDe	SLC	GLP	LG			
27,5	48,5	72	100	61		cal	
			62,5	52,5		vită	
Humerus					Ulnă		
GL	Bp	BT	Bd		GI		
79,5	13	70,5	14,5	pisică	59	găină	
			89	vită	116	gâscă	
	16,5			vită	120	gâscă	
				găină			
Radius							
GI	BFp	Bp	Sd	Bd	Dd		
185		19,5	13,5	25,5	15,5	câine	
	69		38			cal	
					40	cal	
	71					cal	
	68		35			vită	
	69	78	39,5			vită	
						vită	
	29					porc/bronz	
Metacarpus			Talus				
Bd	Dd		GLI	GLm	Bd		
46,5	33	cal	27,5	21	17,5	oaie	
46,5	35,5	cal	30,5	28		capră	
57,5	29,5	vită	40,5	37	25	porc	
42,5	34,5	cal/bronz					
Metatarsus							
Bp	Dp	Sd	Bd	Dd			
54	46,5	34,5				cal	
		33				cal	
			52	37		vită	
Femur							
GI	Bp	Sd	Bd		Calcaneus		
73	9,5	5,5	14	găină	GI	vită	
					128		
Tibia		Pelvis			Tarsometatars		
Bd	Dd	LA			GI		
60,5	35	vită	9,5	pisică	79	găină, F	
50	35	vită	25	oaie			
26,5	21,5	ovicaprin	34,5	porc			
65,5	43,5	cal					
28,5	20,5	lup					
51,5	31,5	cerb					
57,5	40,5	cerb/bronz					
27,5	20,5	ovic./bronz					
Tibiotars							
GI	Bp	Dp	Bd	Dd			
138,5	24	15	16,5	17		gâscă	
	22,5	17				rață	
	21,5	14,5				rață	
	18,5	13,5				găină	
PHI							
GL	BFp	Bp	Dp	Sd	Bd	Dd	
78,5		50,5	35,5	34,5			
88		54,5	34,5	32,5	42,5	46,5	
90	55,5						
86,5	51,5	56,5		38,5	45	49	
						cal	
						cal	
						cal/bronz	

PRELIMINARY REPORT OF THE
 FAUNAL REMAINS
 AT DETA-DUDĂRIE.
 CAMPAIGN 2005

Summary

The rescue archaeological investigation performed during the spring of 2005 at Deta-Dudărie brought to light numerous contexts dated to the Bronze Age (Cruceni-Belegiș Culture) and Middle Age (starting with the 9th-10th centuries up to 14th-15th centuries). 405 faunal remains were collected on that occasion, of which 343 fragments originated in medieval contexts (dwellings and storage pits) (Table 2) and 49 bones in Bronze Age contexts (Table 1). Overall, pig remains represent 42.8 % of the sample, caprovines ranking the second with 31.4 %; cattle total no more than 14.3 %. The horse and dog are represented by a single bone each (5.7 %). Few hunted mammals remainders were identified, and all represent red deer (5.7 %). The several measurements taken fall into the Cruceni-Belegiș - Foeni - Gomila Lupului II site rangess. As for kill-off patterns (Table 3) the juvenile and sub-adult individuals prevail in the case of cattle, small ruminants and pig. This indicates the use of the species mainly for meat rather than for secondary products. The horse sample derives from adult-mature individuals, suggesting use for meat and a secondary character. Measurements taken on proximal phalanges suggest that the horses were small or medium in size and with thin or thick extremities[j1].

In the medieval habitation, cattle are most common with 28 %, followed by pig with 26 % and caprovines with 19 %. The horse sample is noted with an increased value of 14.6 %. We do not exclude the use of horse meat for consumption as many bones represent the meaty parts of the body. In the case of cattle, caprovines and pigs, the ratio of adult-mature-senile animals is about 60-70 % suggesting their use for secondary products rather than meat. Among sheep bones a hornless skull was found; also many bones from goats killed at an advanced stage were found. In the case of pigs an individual with a withers height of 72 cm was recorded. A dog radius with the GL of 185 mm yielded an estimated height of 59,5 cm, suggesting a big sized-animal. The measurements of mammals indicate small and medium size-values. Bones of red deer and wolf were identified, counting 2.8 %. Important remains of hen, duck and goose totaling 6.3 % were also identified.

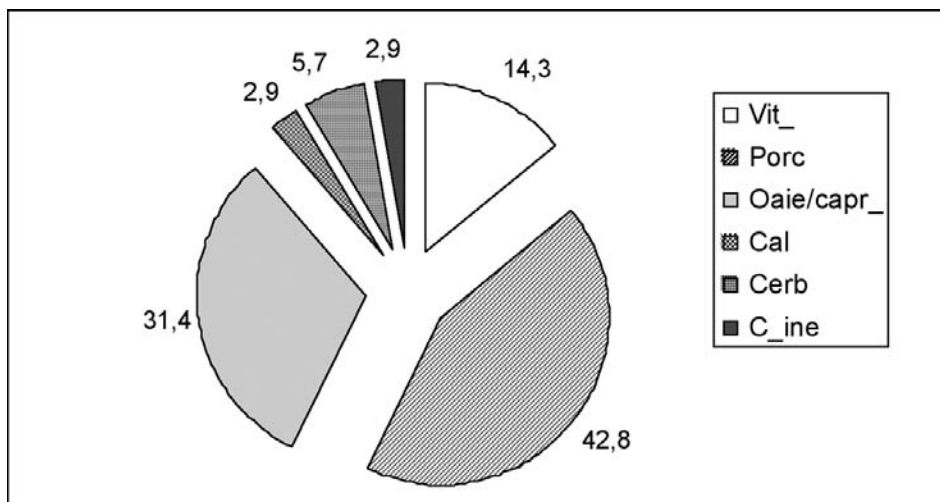

Fig. 1 – Distribuția speciilor în complexe de epoca bronzului
The species distribution in Bronze Age contexts

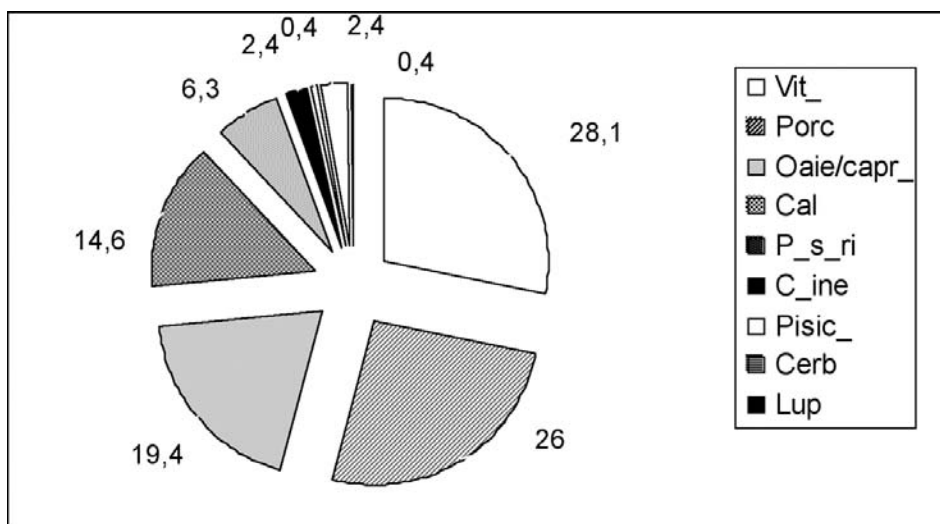

Fig. 2 – Distribuția speciilor în complexe medievale
The species distribution in Medieval contexts

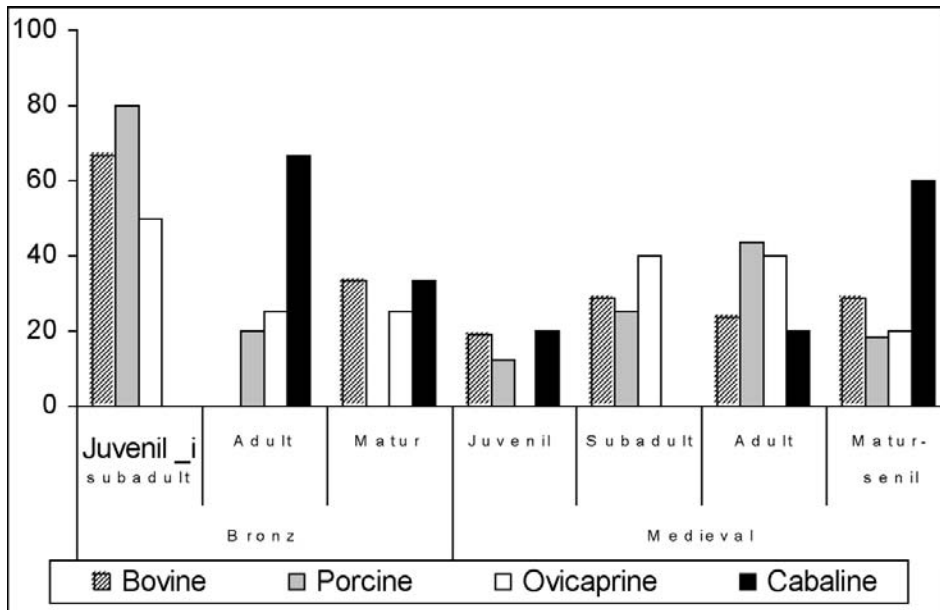

Fig. 3 – Distribuția claselor de vârstă
Kill-off pattern